

Tókos Katalin

Pályaorientáció a Tanítsunk Magyarországért Programban az ELTE partnerintézményeiben

Az ELTE 2020 óta vesz részt a Tanítsunk Magyarországért Programban, amely hazai szinten az egyik legtöbb általános iskolai diákot támogató, országos hálózattal rendelkező mentorprogram. Az egyetemi hallgatók hátrányos helyzetű régiókban országszerte 104 általános iskola diákjainak nyújtanak segítséget a tanulásban, tágabb környezetük megismerésében és a pályaválasztásban. A jelen tanulmány olyan mentori jó gyakorlatokat mutat be, amelyek célja a program kiemelt eleme, a pályaorientáció, ennek céljaira és a gyakorlati megvalósításra fókuszál. Két nagyobb tematikus egységben azt járja körül, hogy a program hogyan értelmezi a pályaorientációt mint pedagógiai fejlesztő folyamatot, és ez hogyan adja a kísérő kurzusok és a mentorálás kontextusát. Majd az iskolákban a gyakorlatban megvalósuló, kipróbált és a mentorok reflexióival kísért pályaorientációs tevékenységekre hoz példákat.

Bevezetés

Napjainkban egyre erőteljesebben vetődik fel a hátrányos helyzetű, alacsony társadalmi státuszú, speciális igényű tanulói csoportok segítése oly módon, hogy sajátos szükségleteiket feltárva megfelelő oktatási, képzési feltételeket biztosítsunk a számukra. A téma kapcsán meghatározó kérdés, hogy ezeket a fiatalokat hogyan lehet eljuttatni olyan piacképes tudáshoz, amelynek segítségével önálló vagy legalább részben önálló életet tudnak élni (Kertész 2008). Olyan prevenciók, intervenciók eszközök, programok kidolgozására van szükség, amellyel megelőzhető ezen csoportok lemorzsolódása, a korai iskolaelhagyás. Kutatások bizonyítják, hogy a kortárs mentorprogramok betölthetik ezt a szerepet, ugyanis pozitív hatást gyakorolnak a lemorzsolódás csökkentésére, a szociális és egyéni készségekre, képességekre, hatásukra javulnak a tanulmányi eredmények, valamint növekszik az intézmény és a tanulmányok iránti elkötelezettség is (Felső–Fehér 2024).

A Tanítsunk Magyarországért Program egy olyan, központilag támogatott tevékenység, amelynek célja a hátrányos helyzetű régiókban a lemorzsolódás csökkentése, illetve a középiskolai továbbtanulás ösztönzése (Angyal 2021). Több tanulmány beszámolt a program céljairól, alapelveiről, a felkészítő és a kísérő kurzusok tanulástámogató tapasztalatairól, a pályaorientációról, a mentori jó gyakorlatokról (Antalné Szabó 2021; Lubinszki 2022; Tókos 2023). A jelen tanulmány témáját olyan pályaorientációs tevékenységek adják, amelyeket a mentorhallgatók a hátrányos helyzetű településeken élő tanulóknak szerveznek az ELTE Nógrád és Pest vármegyei partneriskolaiban.

A hátrányos helyzetű régió fogalma és meghatározásának módszerei sokat változtak az elmúlt évtizedekben. A jelenlegi besorolás alapját számos társadalmi, gazdasági és infrastrukturális mutató elemzése alkotja, amelyben fontos szerepet kapnak az iskolai végzettséggel kapcsolatos indikátorok is. A Tanítsunk Magyarországért Program szempontjából ezek kiemelten fontosak, és a programba beválasztott települések iskoláinak is fontos jellemzőit ismerhetjük meg általuk. A partneriskolák a kiírásnak megfelelően mind hátrányos helyzetű járásban helyezkednek el, de a hátrányos helyzet a mindennapokban nem feltétlenül jelenti mindenhol ugyanazt (Angyal 2021). Az ezekben az iskolákban a mindennapokban megélt nehézségeket és sikereket nem csak a HH-s (hátrányos helyzetű) és HHH-s (halmozottan hátrányos helyzetű) gyerekek száma határozza meg, ehhez még számos emberi, szociális, anyagi és infrastrukturális tényező is hozzájárul.

Ez a komplexitás, a szokásostól sok szempontból eltérő tanulástámogatás nagy kihívást jelent mind a jelenleg ott tanító pedagógusoknak, mind a mentoroknak. Ugyanakkor nagy sikerélménnyel is kecsegtet, ha ezeknek a gyerekeknek legalább egy részét sikerül az általános iskola elvégzése után is az oktatási rendszerben tartani és olyan szakmát a kezükbe adni, amellyel hasznos és boldog résztvevői lehetnek a társadalomnak (Angyal 2021).

A pályorientáció – az előzőekből fakadóan is – igen szerteágazó és egyénre szabott munkát jelent a pedagógus, a pályaválasztással foglalkozó szakember, valamint a mentor számára ezeket a csoportokat érintően (Kertész 2008). A tanulmány először azt járja körül, hogy az ELTE TM Programon belül hogyan értelmezhető a pályorientáció mint pedagógiai fejlesztő folyamat, továbbá milyen mentori jó gyakorlatok segítik a pályorientációs célok megvalósítását.

Hátrányos helyzetű csoportok jellemzői és a pályorientáció mint fejlesztő folyamat

A pályorientáció, illetve a pályaválasztás fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy az iskolai lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás globális szintű probléma. Felső Edit elemzése (2023) – az Eurostat adatai alapján – rámutat arra, hogy az Európai Unió országaiban a korai iskolaelhagyók aránya átlagosan ugyan csökkenést mutat (2012-ben 12,6% volt, amely 2021-re 9,7%-ra esett vissza), de bizonyos országokban ez az arány növekedett, más országokban pedig ingadozó vagy stagnáló eredmények láthatók – például Magyarországon esetében is. Itt röviden érdemes kitérni a *korai iskolaelhagyás* és a *lemorzsolódás* fogalmának használatára: esetenként egymás szinonimájaként alkalmazzák, máskor külön-külön definiálják őket. Felső és Fehérvári (2024) Mártonfi definícióját idézi, aki szerint a *lemorzsolódás* kifejezés jelentése „kontextusfüggő, így mérése is nehézkes”. Helyette a sokkal inkább körülhatárolható „korai iskolaelhagyás” került előtérbe, amely – a lemorzsolódással ellentétben – jól mérhető, és egyértelműen kapcsolható a társadalmi integráció esélyéhez. A korai iskolaelhagyás fogalma alkalmas eszköz lehet tehát a nemzetközi összehasonlításokra. A lemorzsolódás pedig az iskola szempontjából közelíti meg a problémát, helyi és nemzeti szinten alkalmas a jelenség feltárására, célirányos oktatáspolitikai beavatkozásokat téve lehetővé.

A hátrányos célcsoport vonatkozásában (is) a lemorzsolódást valószínűsítő tényezők intézményi (iskolai és közösségi), valamint egyéni tényezőkre (tanulmányi eredmény, viselkedés, attitűdök, szocioökonómiai háttér) oszthatók (Rumberger 2012; Fehérvári 2015). Paksi és munkatársai (2020) megállapítják, hogy a lemorzsolódáshoz nem csupán egyetlen ok vezet, hanem több tényezőnek kell különböző súllyal együttesen fennállnia. A magyarországi eredmények viszont azt mutatják, hogy az iskolai tényezők szerepe csekély mértékű, inkább az egyéni és a családi faktorok jelzik előre a tanulmányi eredményességet, közöttük is különösen a tanulás iránti elköteleződés, az iskolai életbe való bevonódás, a teljesítményorientáltság, valamint a család kulturális és gazdasági erőforrásainak a szerepe a számottevő. A szerzők továbbá kiemelik, hogy a lemorzsolódás okainak a megértéséhez azonban célszerű a jelenségre mint folyamatra tekinteni, amely az iskolából való végzettség nélküli kilépésben csúcsonyul ki. A lemorzsolódást folyamatként értelmezve kimutatható, hogy milyen attitűdök, magatartásformák és iskolai teljesítménymutatók előzik meg az oktatásból való tényleges kihullást.

Ezzel összhangban áll a pályorientáció mint folyamat értelmezése is. A közoktatás pályorientációs feladatai az elmúlt évtizedekben folyamatosan átalakultak. Az alkalomszerű, egy-egy döntés meghozatalát segítő támogatást fel kell, hogy váltsa a tanulók pályorientációs felkészítésének folyamatként való kezelése az egyes életkoroknak megfelelő feladatokkal és módszerekkel (Borbély-Pecze et al. 2022). A korábban jobbára egyszeri döntésnek gondolt pályaválasztás helyett már több mint egy évtizede hangsúlyozottan életút-támogató pályorientációról (LLG: lifelong guidance) kell beszélni, mivel az egyén szakmai életútját nem egyetlen választás, hanem különböző időpontokban aktuálissá váló döntések sorozata rajzolja meg. A folyamat

megvalósulását objektíve minden releváns jellemző befolyásolja, a folyamat alakulása szempontjából azonban nem mindegy, hogy ezek közül melyik, mikor, milyen terjedelemben és kinek a számára válik ismertté. A pályaaorientációs jellemzők egy része a folyamat konkrét tartalmi alakulásában, megvalósításában döntő szerepet játszhat oly módon is, hogy ismertté, tudatossá válik az érintett számára. Ilyenek például az adott tanuló motivációja, ambíciója, érdeklődése, valamint képességei, munkaérték- és munkamódpreferenciái (Pálvölgyi 2024). A folyamatmegvalósítás alapvető jellemzője azonban, hogy milyen életpálya-építési kompetenciával rendelkezik a tanuló, és ez miként alakul, bővül az iskolai évek alatt. Az életpálya-építési kompetencia (CMS: career management skills) azon kompetenciaelemek összessége, amelyek révén az ember hatékonyan tudja fejleszteni és menedzselni az életpályáját. Lehetővé teszi egy egyén (vagy csoport) számára, hogy strukturált módon gyűjtsön, elemezzen, szintetizáljon és rendszerezzen önmagával, az oktatással és a foglalkoztatással kapcsolatos információkat; valamint a döntések meghozatalához és kivitelezéséhez, illetve ez a kompetencia az átmeneti állapotok kezeléséhez szükséges készségek összességét is magában foglalja (Pálvölgyi 2024).

A fentiekből is kirajzolódik, hogy a tanulók lemorzsolódása és a célt tévesztett pályaválasztás veszélyeket hordozhat a képzésből kilépő személy és a közösség számára egyaránt (Hegyi-Halmos 2015). A jelenség csökkentéséért folytatott küzdelem éppen ezért folyamatos és állandó kihívásokkal jár az oktatáspolitiká számára is. A Tanítsunk Magyarországot Program célja támogatni a hátrányos helyzetű tanulók pályaválasztását és csökkenteni a lemorzsolódást. Ezt nem pusztán pénzügyi ösztönzők segítségével, hanem kortárskapcsolatra épülő szolgáltatásokkal teszi, ezzel segítve elő a tartós eredményt (Papp et al. 2023). Számos kutatás jelzi ugyanis, hogy a perifériára szorult társadalmi csoportok oktatásának sikere vagy kudarca hatással van nemcsak az érintett diákokra, hanem a velük egy osztályba vagy iskolába járó, jobb helyzetű gyerekekre, valamint szüleikre és pedagógusaikra is (Papp et al. 2023). A kortársmentorálás ugyanakkor kedvező hatással lehet a tanulmányi teljesítményre, a társas kapcsolatokra és az iskola iránti elköteleződésre (Fejes 2012).

Mindezekből kiindulva a TM Program felkészítő és támogató kurzusain úgy értelmezzük a program keretében megvalósítandó pályaaorientációt, hogy az folyamatos, aktív és releváns ismeretek gyűjtését, megtapasztalását jelenti, amely tervezetten a pedagógiai folyamatba ágyazódik (Tajtiné 2021). A pályaaorientációnak, hasonlóan a pedagógiai folyamatokhoz, fontos eleme a tervezés, a folyamat és az egyéni igények figyelembevétele, ezen folyamat során hangsúlyt kell kapnia: az önismeret bővítésének (öndefiníciónak), a különböző pályák, szakmák valós tartalmi megismerésének, az elérési útvonalak átlátásának, valamint a munkaerőpiaci lehetőségek feltárásának (Tajtiné 2021). A munka világáról, a felnőtt lét szerepeiről, a munkaerőpiaci, a továbbtanulási lehetőségekről szolgáltathatnak hasznos információkat, tapasztalatokat a vállalatlátogatások, az iskolalátogatások, ahol valós munkakörnyezetbe helyezhetők a tevékenységek, és egy konkrét intézmény vagy tanulócsoporthoz életébe bepillantva lehet megbizonyosodni a továbbtanulás lehetőségeiről. Az ilyen látogatások azonban soha nem lehetnek öncélúak, mindenképpen szükség van egy előkészítő foglalkozásra, ahol a diákok megfigyelési szempontokat kapnak, továbbá segítséget az információk gyűjtéséhez. A látogatás után szükség van egy olyan pedagógiai feldolgozásra, ahol megtörténik a tapasztalatok értelmezése és az információk önmagukra vonatkoztatása, a következtetések megfogalmazása (Tajtiné 2021).

Az iskolákban zajló pályaaorientációs tevékenységek formái a TM Program keretében

A továbbiakban az ELTE TM Program keretében a partneriskolákban megvalósuló pályaaorientációs tevékenységekre hoz a tanulmány példákat a mentorok gyakorlataiból. A bemutatott példákat mindig kiegészítik a tapasztalatok, a mentorok reflexiói. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a mentorprogram pályaaorientációs fókusza csak akkor tűnik megvalósíthatónak, ha ezt az iskolán belüli pályaaorientációs lehetőségekkel összekapcsolva, egymás kölcsönhatásában értelmezzük.

Pályaorientációs foglalkozások

A pályaorientáció nem önálló tantárgy az iskolákban, a Nemzeti alaptantervben azonban célként jelenik meg, hogy a pálya és a személyiség kapcsolódása tudatosuljon a tanulóknál. Rendelkezzenek a munka világáról ismeretekkel, képesek legyenek a pályák jellemzőit összehasonlítani, és tudjanak tájékozódni a pályaválasztás dokumentumai között. Legyenek tisztában az életszerepek változásával, az álláskeresési technikákkal, és lássák meg a munkalehetőségek közötti gazdasági-társadalmi összefüggéseket (Tajtiné 2021). Az iskolai pályaorientáció során a leghatékonyabb módszerek közé sorolhatók a diákok számára minél élménydúsabb, interaktívabb foglalkozások akár az iskolában, akár külső helyszínen. Ezek keretében az első lépés mindig a tanulók alapos megismerése. A leggyakoribb tanulómegismerési technikák jól átemelhetők a pályaorientációs munkába is, mert segíthetik a mentorokat a tanulók önismeretének a fejlesztésében, az önmagukról alkotott kép kialakításában:

- A pedagógiai megfigyelés iskolai mentorfoglalkozásokon és külső helyszíneken is alkalmazható, az információk alapján visszajelzés adható a tanulók képességbeli erősségeire.
- A „tanulói profilok” módszere a tanulók egyéni és tanulási sajátosságainak a feltérképezése céljával készülő szisztematikus, előre meghatározott szempontok mentén történő folyamatos adatgyűjtés, illetve ezek rendszerezése, amelynek segítségével visszajelzés adható az érintett szereplők (tanuló, osztályfőnök, szülő, iskolai koordinátor) számára.
- A dokumentumelemzés segítségével a diák által elvégzett feladatok módjáról, a munkamódról is adható visszajelzés.
- Interjútechnikák, amelyek az életúttervezés, a jövőkép feltérképezésében segíthetnek.
- Az öndefiníciós kérdőíves eljárások a kapott eredmények alapján beszélgetési alapot adhatnak, beszélgetést indíthatnak mind egyéni, mind csoportos szinten.
- A beszélgetésvezetési technikák az egyéni és a csoportos foglalkozások során is használhatók.

A pályaorientációs foglalkozásoknak tehát, hasonlóan a pedagógiai folyamatokhoz, fontos eleme a tervezés, a folyamat és az egyéni igények figyelembevétele. A mentorokat arra kell ösztönözni, hogy kiemelt hangsúlyt helyezzenek az öndefinícióra, a mentoráltak önismeretének a bővítésére. Az életpálya-építésre koncentrált fejlesztés módszerei között az élményalapú, a projektalapú vagy a drámapedagógiai jellegű foglalkozások jelennek meg elsősorban – a különböző pályák, szakmák valós tartalmi megismerése, a tanulók saját egyéni kompetenciáinak, jövőbeli céljainak az átgondolása, tudatosítása céljából. A következő példák mintát adnak a folyamat alapú, önismeret-fejlesztő és életpálya-építésre koncentrált foglalkozásokra.

Vezetett beszélgetéstechnikára épülő, játékos tevékenységbe ágyazott pályaorientációs foglalkozások

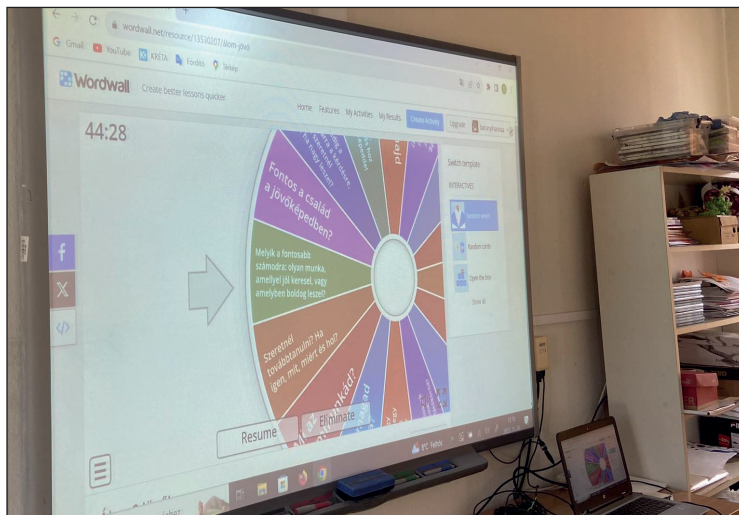
A mentorok írásos és szóbeli beszámolóinak alapján legfőképpen a vezetett beszélgetéseken alapultak a pályaorientációs témájú foglalkozások, játékok (1. kép). A pályaorientációs önismereti folyamatban az egyik legfontosabb elem az érdeklődés, amely meghatározza és befolyásolja, hogy a környezetünkből mely információkat, tartalmakat, tevékenységeket, személyeket választjuk ki (Szilágyi 2003; Kenderfi 2011: idézi Tajtiné 2021). Így elkerülhetetlen, hogy segítsük a diákokat az érdeklődési területeik azonosításában és az érdeklődési körükhöz kapcsolódó pályaismereti információk gyűjtésében. Az érdeklődést viszonylag könnyű felismerni, mert tevékenységekben jelenik meg (Tajtiné 2021), így a tevékenységbe, játékokba ágyazott foglalkozások erre kiváló alkalmat teremtenek – ahogyan ez az alábbi mentorbeszámolókból is érzékelhető.

„Az egyik alkalommal egy internetes pörgettyűt vetítettünk ki, amelyet előzetesen a <https://wordwall.net/hu> oldalon készítettünk el. Ezen a pörgettyűn pályaorientációs témájú kérdésekre kellett válaszolni, szó volt jövőképekről, tanulmányokról, álmokról, illetve választandó szakmákról. A tábla adta interaktivitás

és a pörgetés lehetősége izgalmat adott a beszélgetéshez, így a gyerekek aktívan vettek részt a játékos beszélgetésben, annak ellenére, hogy abban komolyabb kérdések is szerepeltek.

A következő vezetett beszélgetés keretein belül a mentoráltakat a tanulmányaikról, a leendő szakmájukról és az eddigi munkatapasztalataikról kérdeztük. Egy szakmákról és középiskolai, illetve felsőoktatási tanulmányokról szóló kvízt is játszottunk a Kahoot segítségével.

Párokban, majd kis csoportokban kellett egymással, majd a mentorokkal és a mentorjelöltekkel interjút készíteni. Ez utóbbinak én is részese lehettem, engem is meginterjúvoltak a gyerekek. Kérdeztek a gimnáziumi és az egyetemi tanulmányaimról, valamint az eddigi és a jelenlegi munkahelyeimről. Ezen az alkalmon egy szakmákkal kapcsolatos activityt is játszottunk, amely játékban szintén lehetett érzékelni az egyéves munka gyümölcsét, hiszen a gyerekek sokkal kreatívabban, szabadabban és választékosabban írták körül az adott szakmákat.”

1. kép
Pályaorientációs mentori foglalkozás a tari iskolában

(Baranyi Hanna, 4. féléve mentoráló tari mentor)

Pályaorientációs művészeti foglalkozások

A következő példában (2–3. kép) a pályaorientáció a mentor által tartott művészeti témájú foglalkozásokon jelent meg hangsúlyosan. Nemcsak a művészeti, hanem bármilyen szakmánál szükség van ugyanis a kreatív, asszociatív gondolkodás elsajátítására, a saját egyéniség, egyediség ábrázolására, az önkifejezési készség megalapozására, az önismeret fejlesztésére, valamint stresszoldó technikák alkalmazására, amelyeknek talán a legegyszerűbb és legélménydúsabb módja a művészetekbe való önfeloldódás – vallja egy mentor. Az alábbi reflexiók részlet ennek tapasztalataiba enged bepillantást.

„Lepkeorchideát vettem a gyerekeknek motivációs virágként, hogy tanulásra ösztönözze a gyerekeket. A feladat az volt, hogy amennyiben haza szeretnék vinni, akkor nevezzék el és neveljék fel az orchideát, és legyen ott velük mindig az íróasztalukon tanuló társként. Tari Annamária *Hol a boldogság mostanában?* című pszichológiai könyvéből olvastunk el közösen egy fejezetet, amit meg is beszélünk: ez a társas kapcsolatokról szólt, hogy hogyan személytelenedik el a közösségi média hatására. Ezt követte egy önismereti teszt kitöltése, aminek az

2. kép
Pályaorientációs művészeti
mentor foglalkozás a ceglédi iskolában

eredményeit részletesen megbeszéltük, illetve a Gary Chapman-féle 5 szeretetnyelv kapcsán is hasonlóképpen próbáltam ismereteket átadni, végül a Maslow-piramisról is beszéltünk az önmegvalósítás és a boldogság kapcsán. Összességében úgy érzem, hogy egy színes, változatos félét tudhatunk magunk mögött, és nagyon remélem, hogy a gyerekek is szép emlékként fognak visszatekinteni ezekre a foglalkozásokra. Azt külön nagy megerősítésnek érzem, hogy a gyerekek és az osztályfőnökük meghívtak a ballagásukra és a bankettjükre is.”

(Tamási Réka Kornélia, 7. féléve mentoráló ceglédi vezetőmentor)

„Az Ébredező hajnal című számfestőkészletet festettük ki a gyerekekkel, ami az én ötletem alapján az osztályfőnök ballagási ajándéka is volt egyben. A festmény egy kis részét előre megfestettem a gyerekeknek, hogy látványosabb legyen a festmény teljessé alakulása már egy foglalkozás után is a gyerekeknek, és ennek hatására valóban nagyon lelkesen és kitartóan engedték szabadjára a bennük élő múzsát, illetve a képzelőerejüket, az absztrakt gondolkodásukat is fejleszthették. Más napközis gyerekek is csatlakoztak hozzánk, akiknek nagyon megtetszett a szép időben való udvaron festegetős programunk, a kicsik is segítettek a műalkotás elkészülésében. Nagyon érdekelte őket, hogy mit csinálunk, és folyamatosan hangoztatták, hogy ők is mentort szeretnének maguknak. A foglalkozáson kiderült, hogy B. igazi művészlélek: amit a kicsik esetleg rosszul festettek, azt ő a foglalkozás alatt mind »javította«, díszítette a vásznon, közben pedig sokat beszélgettünk az őket érdeklő témákról, jövőbeli terveikről, céljaikról.”

3. kép
Pályaorientációs művészeti
mentorfoglalkozás a ceglédi iskola udvarán

(Tamási Réka Kornélia, 7. féléve mentoráló ceglédi vezetőmentor)

Drámapedagógiai pályaorientációs foglalkozások

A mentorok saját élményű tapasztalataikból építkezve mélyen hisznek a drámapedagógia hatásosságában, ezért a félév jelentős részében építették be a mentorálás keretei közé a drámafoglalkozásokat, pályaorientációs fókusszal (4. kép). A serdülőkori frusztráltságból fontos, hogy valamiféle kiutat mutassanak a gyerekeknek, számukra ezt a kiutat jelentik a drámajátékok. A felgyülemlett stressz és a hirtelen kialakult, sérülékeny önkép határait csakis a kreativitás és a fantázia használatával lehet elmosni – vallják a mentorok. Az alább beemelt reflexiós írásukból pedig az is kiderül, hogy milyen hatással van rájuk, szakmai fejlődésükre ezeknek a foglalkozásoknak a levezetése, az ebben való részvétel.

„A félév legnagyobb sikere számomra, hogy egyre több drámapedagógiai eszközt tudtunk bevonni a gyerekekkel való foglalkozásba. Ebben a félévben többször is játszottunk improvizatív jellegű helyzetgyakorlatokat, amely játékban egy-egy konfliktust kellett a gyerekeknek megoldaniuk egy karakter felvétele által. Elképesztő volt látni, hogyan alkalmazkodtak a játék szabályrendszeréhez, és hogyan tágitották a kreativitásuk horizontját. Bár az egész osztály remekelt ebben a játékban – főleg a fiúk –, mégis kiemelendő X., akivel személyesen is elbeszélgettem arról, hogy talán érdemes

megfontolni a művészi szakma választását. X. alapvetően nagyon nyitott és erős személyiség, hatással van a többiekre, noha ő az osztály egyik legfiatalabb tagja. De ami a legfontosabb, elképesztő tehetsége van a történetmeséléshez, ez a tulajdonság pedig alapvető feltétele az improvizációs játéknak. A fiú pillanatok alatt képes részletekbe menő történeteket kitalálni, ráadásul ezeket abszolút hihetően adja elő. Összességében örültem, hogy az ilyesfajta drámajátékokban részt vettek a gyerekek, sőt még élvezték is azokat. A drámajátékokkal olyan eszközt adhatunk a gyerekek kezébe, amelyekkel egy kis időre elmenekülhetnek a világ elől, felszabadíthatják önmagukat, és szégyenérzet nélkül maradhatnak még gyerekek.

Úgy érzem, hogy én magam is sokat fejlődtem mentorként. Most tudatosult bennem igazán, hogy az eszköztár, amelyet egy-egy foglalkozáson alkalmazhatunk, kimeríthetetlen, hiszen mindig van lehetőség arra, hogy akár magunktól, akár mások segítségével új feladatokat találjunk ki, azokat a »gyerekeinkre« formáljuk. A következő félévet is ilyen szellemben fogjuk végigjárni a gyerekekkel és a mentortársaimmal.”

4. kép. Drámapedagógiai pályaorientációs mentorfoglalkozás a tari iskolában

(Baranyi Hanna, 4. féléve mentoráló tari vezetőmentor, mentornagykövet)

„Biztossá vált bennem, hogy szeretnék más kontextusban is ilyen jellegű tevékenységgel foglalkozni. A tanítás, a gyerekekkel való foglalkozás és a hasonló hátrányos helyzetű közegekkel való interakció nemcsak pozitív élményeket hoz számomra, most már látom, hogy tényleg van értelme annak, amit csinálok, mindemellett pedig – és talán ez a legfontosabb – úgy látom, egyre magabiztosabban és kellő szakmai odafigyeléssel tudom végezni a feladatokat. Úgy érzem, módszertanilag is egyre felkészültebb foglalkozások megtartására vagyok képes, amit szeretnék minél több helyzetben kamatoztatni.”

(Kristóf Benjámin, 4. féléve mentoráló tari vezetőmentor)

Vállalatlátogatások

A TM Program keretében a programot szervező Nemzeti Tehetség Központ központilag is támogatja a részt vevő egyetemeket azzal, hogy együttműködési szerződés keretében biztosít vállalat- és céglátogatást a mentoroknak, de a valóságban nincs elég együttműködő vállalati hely, ezért sok esetben maguknak a mentoroknak kell felkutatni, megszervezni ezeket a vállalatlátogatásokat (5–6. kép). A vállalatlátogatások során valós munkakörnyezetbe helyezhetők a tevékenységek és a munkakörnyezet, a munkamódok plusz információtartalmakat kaphatnak. A céglátogatások azonban soha nem lehetnek öncélú foglalkozások, ezeknek egy folyamatba kell ágyazódnuk. Az interaktív szakmabemutatók előnye, hogy a tanuló kipróbálhatja magát minél több szituációban, feladatvégzésben, így szerevve tapasztalatokat a munkafolyamatokról és önmagáról is (Tajtiné 2021).

„A vállalatlátogatásunk helyszíne egy vasszerkezeti és lemezlakatos munkákkal foglalkozó cég volt. A tulajdonos és a műszaki igazgató kíséretében végigjártuk a vállalat műhelyeit; láttuk például, hogyan kell az acéllemezeket felemelni, vágni és hajlítani. Bár a gyerekek jobban élvezték a programot, mint azt vártam volna, ez mégsem kötötte le őket teljes mértékben. Úgy vélem, hogy az ilyen vállalatlátogatások kapcsán érdekesebb lenne a realitás talaján kevésbé megmaradni. Hiszen lehetséges, hogy sokan

gyárban fognak dolgozni, de ennek a TM Programnak pont az a célja, hogy a világot kitarjuk előttük, és megmutassuk nekik, hogy kellő odafigyeléssel és akarással milyen sok lehetőség vár rájuk.”

(Baranyi Hanna, 4. féléve mentoráló tári vezetőmentor, mentornagykövet)

5. kép

Vállalatlátogatás tári mentoráltakkal a Refi Kft.-ben

6. kép

Vállalatlátogatás tápióbszkei mentoráltakkal a budapesti MTVA-székházban

Iskolalátogatások

A mentoráltak számára a különböző iskolatípusok követelményeinek és sajátosságainak ismerete a továbbtanulás irányát segítheti meghatározni (Tajtiné 2021). Az iskolatípusok közötti különbségek, az elvárások, a bemeneti és a kimeneti követelmények tisztázása elengedhetetlen az életúttervezéshez, a reális célok kitűzéséhez, a hozzá vezető út kidolgozásához. Az iskolalátogatások megszervezése (7. kép) a TM Program keretében az iskolai koordinátorok segítségével zajlik, és minden esetben tudatos tervezés, a mentoráltakkal való tervekészítés előzi meg – ahogy ez az alábbi mentori reflexióból is kiderül.

„Az iskolalátogatás menetének megszervezése úgy zajlott, hogy beszélgettünk a gyerekekkel a közelben elérhető iskolákról, azok képzéseiről, színvonaláról és szimpátiájáról. Több iskola képzésének megtekintése után végül a N.-i Ipari Szakképző Iskola mellett döntöttek, így annak a nyílt napjára mentünk el. A gyerekek nagyon élvezték, számos szakmát megismertek, több szakma sajátosságait ki is tudták próbálni. Úgy gondolom, hogy fontos a gyerekeket a lehetőségeikkel megismertetni, mert olyan nagy ez a világ, és annyi kilátás áll előttünk, hogy szinte bármiben megtalálhatjuk azt a tevékenységet, amely

7. kép

Iskolalátogatás a Nagykáta Ipari Szakképző Iskolában tápióbszkei mentoráltakkal

örömet okoz nekünk, és amit szívesen csinálunk. Segíteni kell őket abban, hogy ebben a forgatagban ne vesszenek el, hanem találják meg a saját horgonyukat.”

(Papp Eszter, 4. féléve mentoráló tápióbecskei mentor)

„Az iskolalátogatás nagyon jól sikerült, egyrészt mivel a programok teljes mértékben lekötötték a gyerekeket, másrészt mivel sokuk azóta is ide szeretne jelentkezni az általános iskola elvégzése után. A kollégiumvezető körbevezetett minket az iskola kollégiumi terében is, ismertette velünk az iskola képzéseit és lehetőségeit, valamint mesélt a közösségről is. Ezek után a különböző képzéseknek megfelelő játékos elfoglaltságok vártak minket: elsőként barkácsolhattunk a gépészeti ismeretekért felelős oktatóval, majd céltáblára lőttünk az iskola rendészeti képzésének lőszobájában, végül pedig – a karácsonyi hangulatot követve – mézeskalácsot díszítettünk a biológiatanárral, aki eközben a mikroszkóp használatát is megmutatta.”

(Baranyi Hanna és Kristóf Benjámin, 4. féléve mentoráló tari mentorok)

8. kép

Iskolalátogatás Bányaterenyén a Fáy András Technikum, Gimnázium, Szakképző Iskola, Szakgimnázium, Alapfokú Művészeti Iskola és Kollégiumban tari mentoráltakkal

Összegzés

Az előzőekben bemutatott fogalmi megközelítésből és a hozzájuk kapcsolt példákból is érzékelhetővé válik, hogy a mai iskolákban a pedagógusok, az őket segítő szakemberek, közvetve a mentorok és az egész iskolának a szakmai életutat támogató szerepe, ennek értelmezése átalakul, és megnő a jelentősége a diákok jövője, a változások kezelése, az ezekhez való viszonyulás szempontjából. Az életút-támogató pályaorientáció szellemében egyértelmű, hogy a feladat már nem korlátozódhat egy-két rövid időszakra: a továbbtanulási döntés meghozatalának egyszeri segítségét, a továbbtanulási jelentkezési lapok beadásának a támogatását fel kell, hogy váltsa a tanulók pályaorientációs felkészítésének a folyamatként való kezelése, az egyes életkoroknak megfelelő feladatokkal és módszerekkel (Borbély-Pecze 2022). Az iskolai pályaorientáció kapcsán nem egy egyszeri pályaválasztási döntésről van szó tehát az általános iskola vagy a középiskola végén, hanem folyamatos, aktív és releváns ismeretek gyűjtésére, meg tapasztalására, ezek a tevékenységek pedig megtervezett és pedagógiai folyamatba ágyazódnak.

A Tanítsunk Magyarország Program felkészítő és támogató kurzusain akkor tudjuk a mentorjelölteket, mentorokat eredményesen támogatni ebben a felkészülési folyamatban, ha megértik a fenti tág életútszemlélet, értelmezés lényegét: hogy a pályaorientáció fő feladata annak biztosítása, hogy a diákok/állampolgárok minél

inkább képessé váljanak az őket érintő változások elviselésére, megértésére és megfelelő kezelésére. A jól működő pályorientáció mint pedagógiai tevékenységrendszer (és mint társadalmi támogató rendszer) segíthet fenntartani az egyén nyitottságát a változásra, és megtanítja a változás kezdeményezésére, kezelésére és ezáltal saját pályafutásának az irányítására (careering), a változásokkal járó bizonytalanság elviselésére, és biztosítja a döntésekhez, a változások kezeléséhez szükséges információkat. (Borbély-Pecze 2022).

Ahogy a fenti mentori gyakorlatokból is látható, a mentorhallgatók is sokat tehetnek az egyéni életút támogatása, a pályorientáció terén, de speciális végzettség, kompetencia nélkül, az elkötelezett pedagógusokhoz hasonlóan, akkor tudnának valamilyen szinten tényleges pályorientációs munkát végezni, ha mind az iskolákban, mind a TM Program keretében rendelkezésre állnak a modern pályorientációs eszközök. A tanárok, az osztályfőnökök, a mentorok, ha érzik is a segítségnyújtás szükségességét, az iskolákban a tanulók teljes körét érintő pályorientációs tevékenységekhez jelenleg nem megfelelő az eszköztámogatás, az időkeret, az elérhető szakmai támogatás, a feladatra való előzetes felkészülés (Borbély-Pecze 2022), pedig ezek is szükségesek a TM Program keretében megvalósított pályorientációs fókuszú mentorálási folyamat sikeréhez.

Irodalom

- Angyal Zsuzsanna 2021. Hátrányos helyzetű térségek felfedezése. In: Balog Judit – Lázár Ildikó – Raátz Judit (szerk.) Hátrányos helyzetű tanulók mentorálása. *Diszciplínák tanítása – a tanítás diszciplínái* 6. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest. 21–35. https://tkk.elte.hu/dstore/document/6985/Hatranynos_helyzetu_tanulok_mentoralasa.pdf (2024. június 4.)
- Antalné Szabó Ágnes 2021. Lehetőségek egy kortárs mentorprogramban. *Anyanyelv-pedagógia* 3. <https://doi.org/10.21030%2Fanyyp.2021.3.11>. (2024. június 4.)
- Borbély-Pecze Tibor Bors 2022. Az életút-támogató pályorientáció rendszere a változó gazdasági és társadalmi környezetben. In: Borbély-Pecze (szerk.) *Pályaválasztás, pályorientáció, pályaedukáció*. ELTE Eötvös Kiadó, Magyar Pedagógiai Társaság, Wesley Könyvek. Budapest. 19–24.
- Fehérvári Anikó 2015. Lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás trendjei. *Neveléstudomány* 3(3): 31–47. http://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2015/nevelestudomany_2015_3_31-47.pdf (2024. június 4.)
- Fejes József Balázs 2012. A mentorálás hatása a tanulási motivációra és a szövegértésre hátrányos helyzetű tanulók körében. *Iskolakultúra* 12(7–8): 80–95. <http://real.mtak.hu/56616/> (2024. június 5.)
- Felső Edit – Fehérvári Anikó 2024. Kortárs mentorálás a lemorzsolódás megelőzéséért: szisztematikus irodalomfeldolgozás. *Neveléstudomány* 12(2).
- Kertész János 2008. *Pályaválasztás, pályorientáció jelentősége a hátrányos helyzetű és fogyatékos tanulóknál*. www.epalya.hu/cikk/?cikk_azonosito=000071 (2024. június 5.)
- Lubinszki Mária 2022. A Tanítsunk Magyarorszáért program pályorientációs fókusz. *OxIPO interdiszciplináris e-folyóirat* 4(4): 63–71. <https://doi.org/10.35405/OXIPO.2022.4.63> (2024. június 4.)
- Paksi Borbála – Széll Krisztián – Magyar Éva – Fehérvári Anikó 2020. A lemorzsolódás egyéni és kontextuális tényezői. *Iskolakultúra* 30(8): 62–81. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2020.8.62> (2024. június 4.)
- Pálvölgyi Lajos 2024. Gimnazisták pályorientációs jellemzői. *Neveléstudomány* 12(2).
- Papp Hunor – Alter Emese – Godó Katalin – Ceglédi Tímea 2023. A mentor mint iránytű. A Tanítsunk Magyarorszáért mentorprogram hatása az alacsony státusú diákok jövőképeire, tanulmányi aspirációikra. *Pedagógusképzés* 22(3). <https://doi.org/10.37205/TEL-hun.2023.3.03>
- Rumberger, R.W. 2012. *Dropping Out*. Harvard University Press. London. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674063167>

Tajtiné Lesó Györgyi 2021. *Pályaeoris ötlettár*. Iskolai pályaeorientációs munka az offline és online térben. NSZFH Digitális nyomda. <https://palyavalasztas.hmpedszakszolgalat.hu/wp-content/uploads/2021/04/Palyaeoris-otlettar.pdf> (2024. június 4.)

Tókos Katalin 2023. Tudásmegosztás, egymástól tanulás a Tanítsunk Magyarorszáért Program kurzusain. *Anyanyelv-pedagógia* 1. 79–93. <https://doi.org/10.21030/anyp.2023.1.5> (2024. június 4.)

A fotókat az Eötvös Loránd Tudományegyetem mentorhallgatói készítették a fotókon szereplő személyek hozzájárulásával.

Tókos, Katalin

Career orientation at the partner institutions of Eötvös Loránd University (ELTE) within the “Let’s Teach for Hungary Program”

Since 2020, Eötvös Loránd University (ELTE) has participated in the “Let’s Teach for Hungary Program”, one of the largest mentoring programs with a nationwide network that supports elementary school students across the country. University students provide assistance to students from 104 elementary schools in disadvantaged regions across the country, helping them with learning, understanding their broader environment, and career guidance. This study presents best mentoring practices focusing on career guidance, the key element of the program, emphasizing its goals and practical implementation. In two main thematic sections, the study explores how the program interprets career orientation as a pedagogical development process and how this serves as the context for the supporting courses and mentoring. It then provides examples of career orientation activities implemented at schools, tested in practice, and accompanied by mentors’ reflections.

Kulcsszók: pedagógia, pályaeorientáció, hátrányos helyzet, mentorálás, Tanítsunk Magyarorszáért Program

Keywords: pedagogy, career orientation, disadvantaged situation, mentoring, “Let’s Teach for Hungary Program”

Az írás szerzőjéről

Tókos Katalin

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

tokos.katalin[kukac]ppk.elte.hu

ORCID: 0000-0002-3546-6236